רמה א חייב כו' לבנו. כתב מהרש"ל דה"ה לבן בנו ומביאו הפרישה ובכ"מ ריש פרק א' מהלכות ת"ת כתב גם כן ז"ל ואפשר דגם לבן בנו חייב להשכיר לו מלמד והוא הדין לבן בן בנו אבל הא מספקא ליה אי בן בנו קודם לבן חבירו דאפשר דאין קודם לחבירו אלא היכא דנתחייב באביו אבל גבי בת דליכא למימר הכי לא עכ"ל. ולי נראה דקודם לבן חבירו: **ב** ואם לאו יורדים כו'. וכמו שנתבאר בח"מ סימן ק"ו לענין ב"ח: **ג** או כבן שבעה. היינו בכחוש לגמרי אבל בכחוש קצת מכניסין אותו כבן שש שלימות כדלקמן סעיף ח' וכ"כ התוס' ומביאם בית יוסף: **ד** שכר כו'. ע"ל סימן רמ"ו סעיף ה': **ה** תורה שבכתב כו'. משמע כל תנ"ך וכ"פ הב"ח וכתב דאלא כדין נוהגין העולם שלא ללמד את בניהם תנ"ך כו' ע"ש ואני אומר נוהגין כל ישראל הוא היא שהרי כתבו התוס' בפ"ק דקידושין והסמ"ג עשין י"ב בשם ר"ת וכ"כ הגהמ"י והר"ף בהגהת סמ"ק סימן ק"ה שאנו סומכין אהא דאמרינן בסנהדרין ש"ס בבלי שבלול במקרא ומשנה וש"ס אלמא דמשום הכי אינו חייב לשלם את שכרו במקרא ואינו חייב ללמד עם בנו מקרא כיון שלמדו ש"ס וכ"מ בטור לקמן סימן רמ"ו וכ"מ לסדיא ברבינו ירוחם ליש נתיב ב' וכ"מ מדברי הרב לקמן סי' רמ"ו ס"ד: **ו** ואינו חייב ללמדו בשכר כו' אבל אם אפשר כו'. וכל פרנסותיו של אדם קצובים לו מר"ה חוץ מהוצאות שבתות ויו"ט והוצאות בניו לתלמוד תורה שאם מוסיף מוסיפין לו כדאיתא (בראש השנה) [בביצה] (דף ט"ז): **ז** ועיין בחשן המשפט סימן קס"ג סעיף ג'. שם בסוף הסעיף כתב הרב שכר תלמוד שקבלו הקהל הילך נגבה: **ח** מכניסים התינוקות. כתב הכל בו סי' ע"ד מתחילין לו מספר ויקרא שכן אמרו רבנן ז"ל מתחילין לתינוקות מספר ויקרא לפי שאמר הקדוש ברוך הוא יבואו טהורים ויתעסקו בטהרות וכן נהגו עכשיו ועוד כתב שם בכל בו וברוקח סימן רצ"ו מנהגים שנהגו כשמכניסין התינוק ע"ש. ולא נהגו עכשיו באותן מנהגים ובמקום שנהגו אין לשנות כמ"ש ברוקח שם: **ט** וערב יום טוב. והרמב"ם

רמה (א) לא יבטל הוא. פי' שלא ילמד הכל עם בנו אלא אלא עם עצמו: **(ב)** תורה שבכתב כולה. משמע בכלל זה גם נביאים וכתובים ורמ"י פירש דוקא החומש ולא נביאים וכתובים גם בסימן רמ"ו כתב שנביאים וכתובים בכלל תורה שבכתב: **(ג)** בן ג' שנים שלימות. ורמז לדבר ג' שנים ערלים יהיו וגו': **(ד)** ועיו"ט. ב"י כתב שמדברי רמב"ם נראה דגם ביו"ט מבטלין:

הלכות מלמדים

רמה חייב כל אדם ללמד לבנו ולהעמיד תלמידים. ובו כ"ב סעיפים:

א מצות עשה על האיש ללמד את בנו תורה א ואם לא למדו אביו חייב ללמד לעצמו (וע"ל סי' רמ"ג סעיף ו'):

ב ב היה הוא צריך ללמוד ויש לו בן ללמוד ואין ידו משגת להספיק לשניהם אם שניהם שוים הוא קודם לבנו [א] ג ואם בנו נבון ומשכיל מה שילמד יותר ממנו בנו קודמו [ב] ד ואף על פי כן (א) לא (א) יבטל הוא:

ג [ג] כשם שמצוה ללמד את בנו ה כך מצוה ללמד את בן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך [ד] ו ולא לבן בנו בלבד [ה] אלא מצוה על כל חכם מישראל ללמד לתלמידים שגם הם נקראים בנים [ו] אלא שמצוה להקדים בנו לבן בנו (א) ובן בנו לבן חבירו:

ד א [ז] ז חייב להשכיר מלמד (ג) לבנו ללמדו אבל לבן חבירו אינו חייב להשכיר:

הגה [ח] והיו כופין ליה לשכור לבנו מלמד [ט] *) ואם אינו בעיר ויש לו נכסים אם אפשר לאודועי ליה מודיעים ליה **ב** ואם לאו יורדים (ג) לנכסיו ושוכרים מלמד לבנו (הגהות מיימוני פ"א דת"ת בשם הר"מ):

ה [י] ח מאימתי מתחיל ללמד לבנו משיתחיל לדבר מתחיל ללמדו תורה צוה לנו וגו' ופסוק ראשון מפרשת שמע ואח"כ מלמדו מעט מעט [יא] עד שיהא (°) כבן ששה **ג** או כבן (ד) שבעה ואז מוליכו אצל מלמדי תינוקות:

ו [יב] ט היה מנהג בעיר שלוקח מלמד תינוקות **ד** שכר [יג] חייב ללמדו בשכר עד שיקרא (ב) **ה** [יד] תורה (ה) שבכתב כולה **ו** ואינו חייב ללמדו בשכר משנה וגמרא [טו] י והני מילי דלא אפשר דדחיקא ליה שעתא אבל אם (ו) אפשר ליה מצוה לאגמוריה (ב) משנה וגמרא (°) הלכות ואגדות:

ז יא מושיבין מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר יב וכל עיר שאין בה מלמד תינוקות היו מחרימים אנשי העיר עד שיושיבו מלמד תינוקות ואם יג לא הושיבו מחריבין העיר [טז] שאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן

ז (ועיין (ז) בחושן המשפט סימן קס"ג סעיף ג'):

ח **ח** [יז] יד מכניסים (ח) (ג) התינוקות להתלמד בן חמש שנים שלימות ובפחות מכאן אין מכניסין אותן [יח] ואם הוא כחוש מכניסין אותו בן ו' שנים שלימות:

הגה [יט] ומ"מ מיד מוליכים (ג) בן ג' שנים שלימות מלמדין אותו אותיות התורה כדי שירגיל עצמו לקרות בתורה (הרב אברבנאל בפירוש לאבות):

ט טו אפילו תינוק שאינו מבין לקרות לא יסלקוהו משם אלא ישב עם האחרים אולי יבין:

י טז לא יכה אותו המלמד (ד) מכת אויב מוסר אכזרי לא בשוטים ולא במקל אלא ברצועה קטנה:

יא [כ] יושב ומלמדם כל היום וקצת מהלילה כדי לחנכם ללמוד ביום ובלילה:

יב [כא] (ה) יז לא יבטלו התינוקות כלל [כב] חוץ מערב שבת (ד) **ט** וערב יום טוב בסוף היום:

הלכות תלמוד תורה

רמו שחייב כל אדם בתלמוד תורה והיאך לומדים בשכר. ובו כ"ו סעיפים:

א [א] א כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו ב בין בעל יסורים [ב] בין בחור בין זקן גדול ג אפי' עני המחזר על הפתחים [ג] אפילו בעל אשה ובנים [ד] (א) חייב (ב) לקבוע לו זמן לתלמוד תורה [ה] ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה

ת"ר *קטן היודע לנענע חייב בלולב *להתעטף חייב בציצית *לשמור תפילין אביו *לוקח לו תפילין *יודע לדבר אביו לומדו תורה וק"ש תורה מאי היא *א"ר המנונא °תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב ק"ש מאי היא פסוק ראשון:

(סוכה דף מב.)

והרמב"ם כתב דגם ביו"ט מבטלין וכן כתב בית יוסף בשמו ומביאו בדרישה: **י** היו יותר על כ"ה כו'. והרא"ש והטור פירשו דעד ארבעים אין צריך אחר לסייעו וממ' עד ב' צריך אחר לסייעו וב' צריך שני מלמדים וכ"כ רבינו ירוחם נ"ב ח"א ונראה שהולכין בזה אחר המלמד ואחר הנערים ואם הם לומדים מעט או הרבה והכל לפי הענין: **יא** אין בני העיר חייבים כו'. כלומר אין כופין זה את זה לשכור מלמד: **יב** מי שאין לו כו'. עיין בא"ע ס"ס כ"ב: **יג** אין שכניו יכולים כו'. עיין בח"מ סימן קנ"ו ס"ג: **יד** יכול חכם אחר כו'. אפילו חכם הראשון זקן ממנו כן משמע בפסקי מהרא"י וכן כתב בד"מ: **טו** אפי' מקפח קצת. כגון בשכר חופות וקידושין וכ"כ בפסקי מהרא"י שם וז"ל ואי משום דיש קפוח פרנסה בדבר מחמת ספרם שתפול לבים המנהיגים מגיטין וחליצה והשבעת נשים ושכר ברכת אירוסין ונשואין וכה"ג כמה עלדקי על קבול פרס זה אנו בושים ובטורח למצוא היתר לרובן והיאך נחזיק אותו כולי האי להשיבו פרנסה ומחיה לבלתי ישיג אחר בכה עכ"ל ומשמע דפרס שהוא בהיתר ברור אין לו לקפח ספרם הסוף וח"ש הרב מקפח קצת פרנסת כו' מיהו כל זה מדינא אבל מלך המנהג אפשר שיש למחות בזה: **טז** אבל אם בא כו'. כלומר דוקא

(ה) בפחות מזה חייבים. דהא דאמרו בגמ' סך התינוקות כ"ה היינו לענין שלסך הזה אין צריך להושיב אחר לסייע לו: **(ו)** שמדקדק יותר. דשבשתא כיון דעל על פירוש ולא יפסוק ממנו: **(ז)** שמביאים בניהם. ברמב"ם סיים הטעם בזה ונתייחדו' עמהם

יג יח אין מבטלין התינוקות אפי' לבנין בית המקדש:

יד כ אין קורין לתינוקות בשבת מתחלה מה (ו) שלא למדו משום טורח שבת אבל (ז) מה שקראו פעם אחת שונים אותו להם בשבת:

טו [כג] כא כ"ה תינוקות מספיק להם מלמד אחד **י** היו יותר על כ"ה עד מ' מושיבין אחר (ט) לסייעו בלימודם:

הגה [כד] ואפי' שכרו הקהל מלמד לכל תינוקות שהם הוא מושיב אחר לסייע בעדו והם יתנו לו שכרו (כ"י פ' לא יחפור) [כה] וי"א דאם אין בעיר כ"ה תינוקות **יא** אין בני העיר חייבים לשכור להם מלמד (הגהות מיי' פ"ב דת"ת ותוס' ור' ירוחם) [כו] וי"א (ח) דאפי' (ה) בפחות מזה חייבים (שם בג"י) היו יותר מארבעים מעמידים שנים:

טז כב מוליכים הקטן ממלמד למלמד אחר שהוא מהיר ממנו בין במקרא בין בדקדוק במה דברים אמורים כשהיו שניהם בעיר אחת ואין נהר מפסיק ביניהם אבל מעיר לעיר או מצד הנהר לצדו באותה העיר אין מוליכים אותו אלא אם כן היה גשר בנין בריא שאינו ראוי ליפול מהרה:

יז [כז] כג מלמד תינוקות שמניח התינוקות ויוצא [כח] או שעושה מלאכה אחרת עמהם [כט] או שמתרשל בתלמודו הרי זה בכלל ארור עושה מלאכת ה' רמיה לפיכך אין להושיב מלמד אלא בעל יראה מהיר לקרוא ולדקדק:

הגה [ל] ואין למלמד לנעור בלילה יותר מדאי שלא יהיה עצל ביום ללמוד וכן (ט) לא יתענה או לעצור במאכל ובמשתה או לאכול ולשתות יותר מדאי כי כל אלו הדברים גורמים שלא יוכל ללמד היטב [לא] וכל המשנה ידו על התחתונה ומסלקין ליה (מרדכי פ' האומנין מהירושלמי) ושאר דיני מלמד עיין בח"מ סי' של"ד ושל"ה:

יח [לב] כד אם יש כאן מלמד שמלמד לתינוקות ובא אחר טוב ממנו (י) מסלקין הראשון מפני השני:

יט כה אם יש כאן שני מלמדים האחד קורא הרבה ואין מדקדק עמהם להבינם על נכון ואחר אינו קורא כל כך אלא שמדקדק עמהם להבינם לוקחין אותו (ו) שמדקדק יותר:

כ **יב** [לג] כו מי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות מפני שאמותיהם מביאות בניהם כז ואין המלמד צריך שתהיה אשתו שרויה עמו בבית הספר אלא היא בביתה והוא מלמד במקומו:

כא כח לא תלמד (י) אשה תינוקות מפני אביהם (ז) שמביאים בניהם:

כב כט אחד מבני החצר או מבני מבוי שביקש לעשות מלמד תינוקות **יג** אין שכניו יכולים למחות בידו וכן מלמד תינוקות שבא חבירו ופתח בית ללמד תינוקות בצדו כדי שיבואו לו תינוקות אחרים או כדי שיבואו התינוקות שאצל זה לזה אין יכולים למחות בידו שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

הגה [לד] רב היושב בעיר ולומד לרבים **יד** יכול חכם (יא) אחר לבא וללמוד ג"כ שם **טו** [לה] אפילו (יא) מקפח קצת (יב) פרנסת הראשון כגון שהקהל קבלו הראשון עליהם לרב ונוטל פרס מהם על זה אפי' הכי יכול השני לבא לדור שם ולהחזיק רבנות בכל דבר כמו הראשון אם הוא גדול וראוי לכך (מהרי"ו סי' קנ"א ומהרא"י בפסקיו סי' קנ"ח ע"ש תשו' הגדולים) **טז** אבל אם בא חכם אכסנאי לעיר אין לו לקפח שכר הרב הדר שם לעשות חופות וקידושין וליטול השכר שבא מהם הואיל והוא פנים הרב הדר שם אבל מותר (יב) לעשות חופה ולתת השכר לרב הקבוע וכן מותר לו לדון בין שני בעלי דינין שבעיר שבאים לפניו לדון דדלמא הרב שבעיר אין ממונע לדון [לו] אבל אין לו להורות איסור והיתר או לדרוש לנהוג שררה במתריה להחכריה (מהרי"ק שורש ק"ע ומהר"ד בתשובה כ"ב) [לז] מי שהוחזק לרב בעיר אפי' החזיק בעצמו בהיתר שררה אין להורידו מגדולתו אע"פ שבא לשם אחר גדול ממנו (ריב"ש [illegible] מהם מנוחיהם [illegible] והם הכמים קלה (רמב"ם פ"א מהלכות מלכים) ובמקום